

Dějiny trestního práva

I.

Trestní právo ve středověku

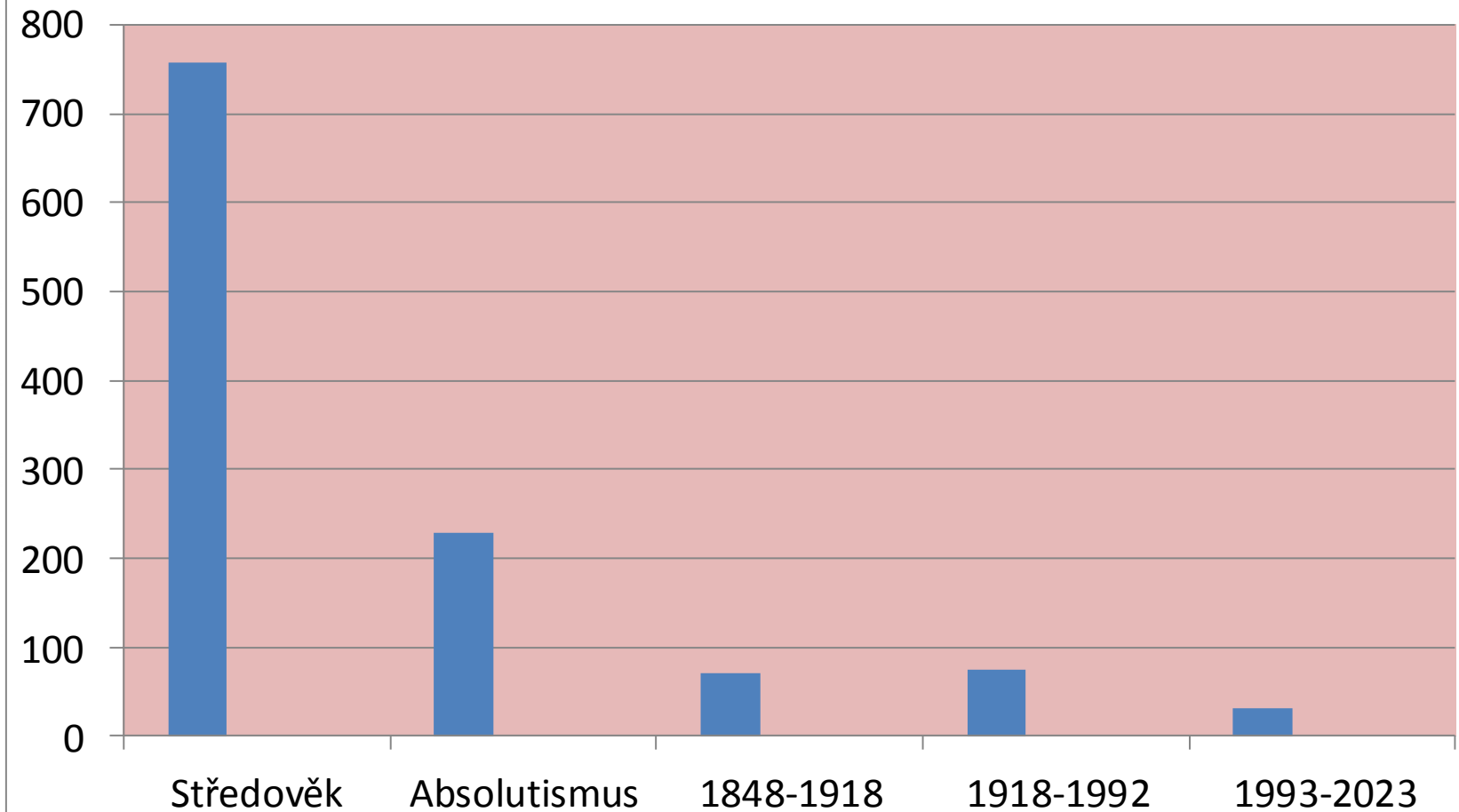
Ladislav Vojáček

lav@mail.muni.cz

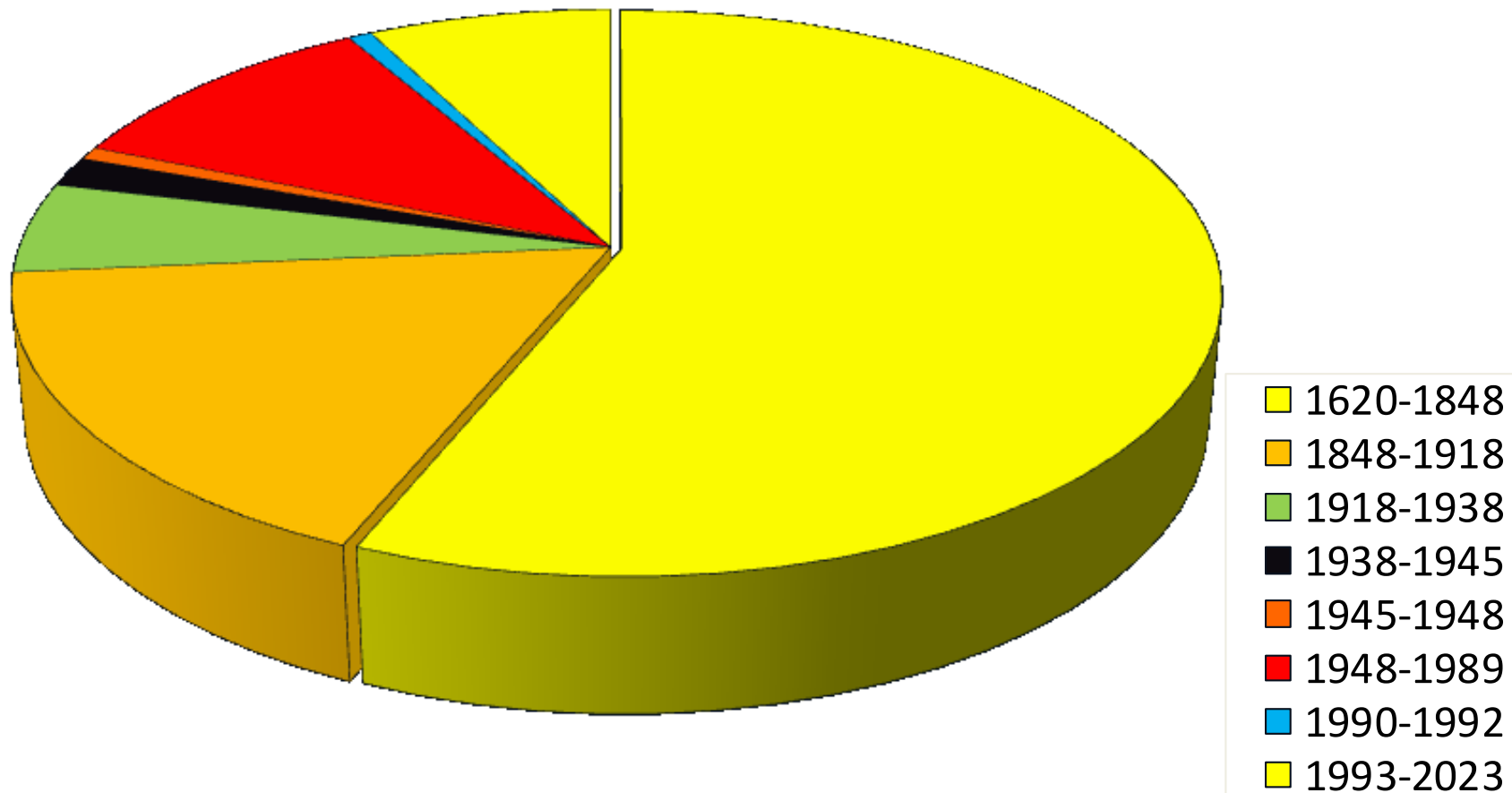
Osnova prezentace

1. Periodizace (časové vymezení)
2. Územní rozsah českého státu (prostorové vymezení)
3. Charakter středověkého práva, systém, prameny, vliv ve společnosti
4. Trestní právo
  - principy
  - tresty a trestání
  - typické delikty
  - soudní řízení, dokazování

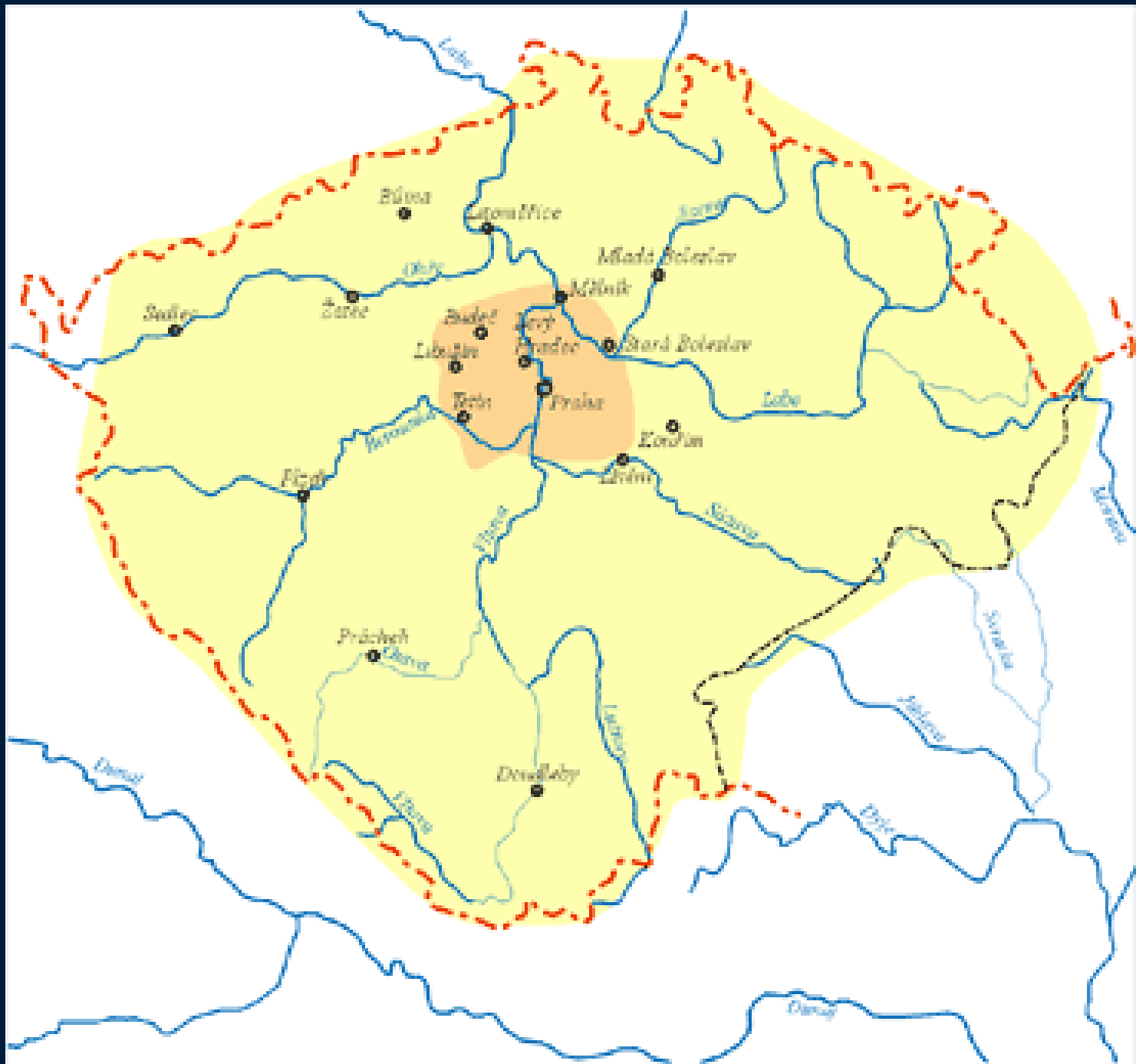
Periodizace českých právních dějin

Periodizace 1620–2023

Český stát
na počátku
10. století

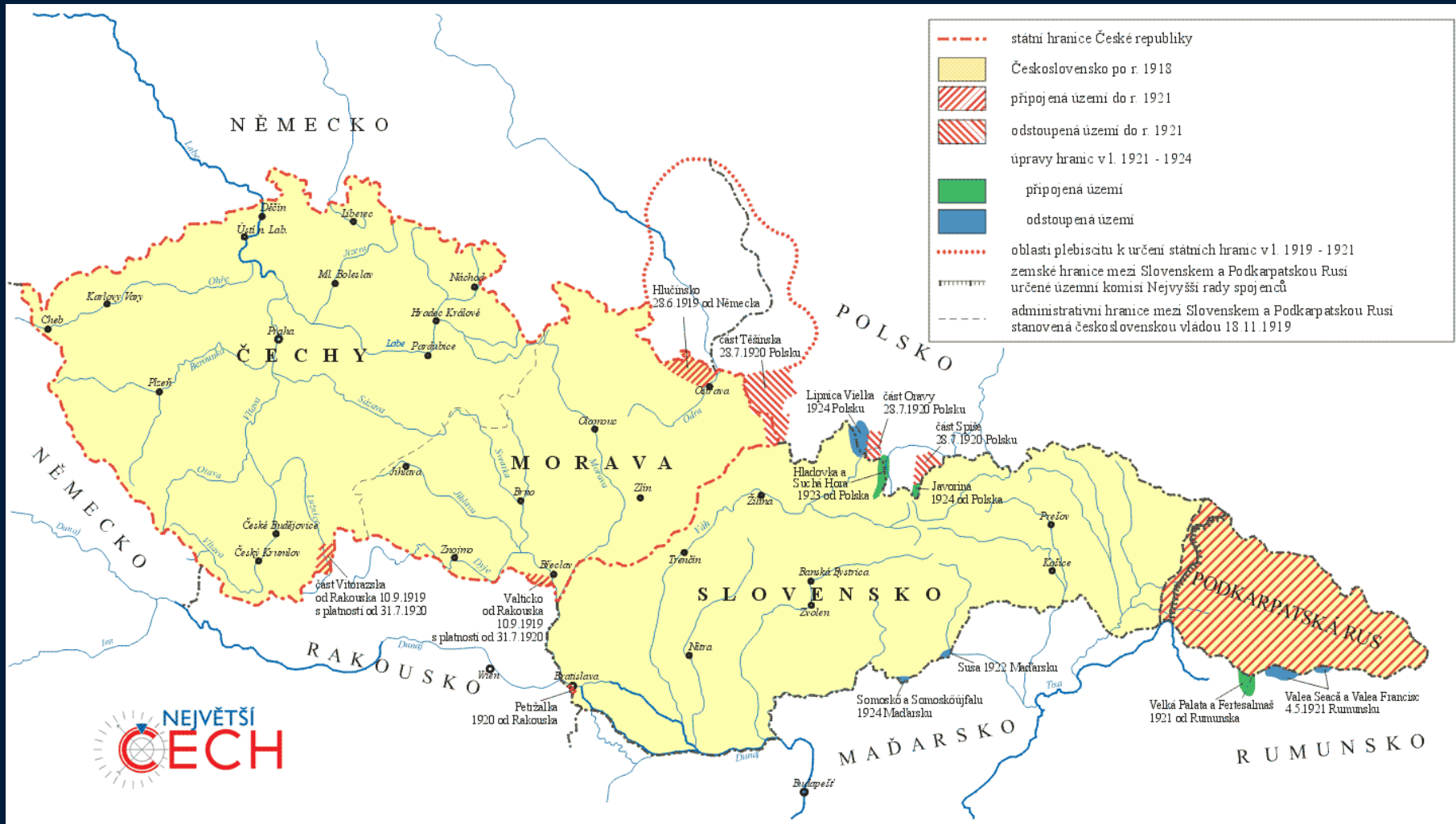
Země Koruny české

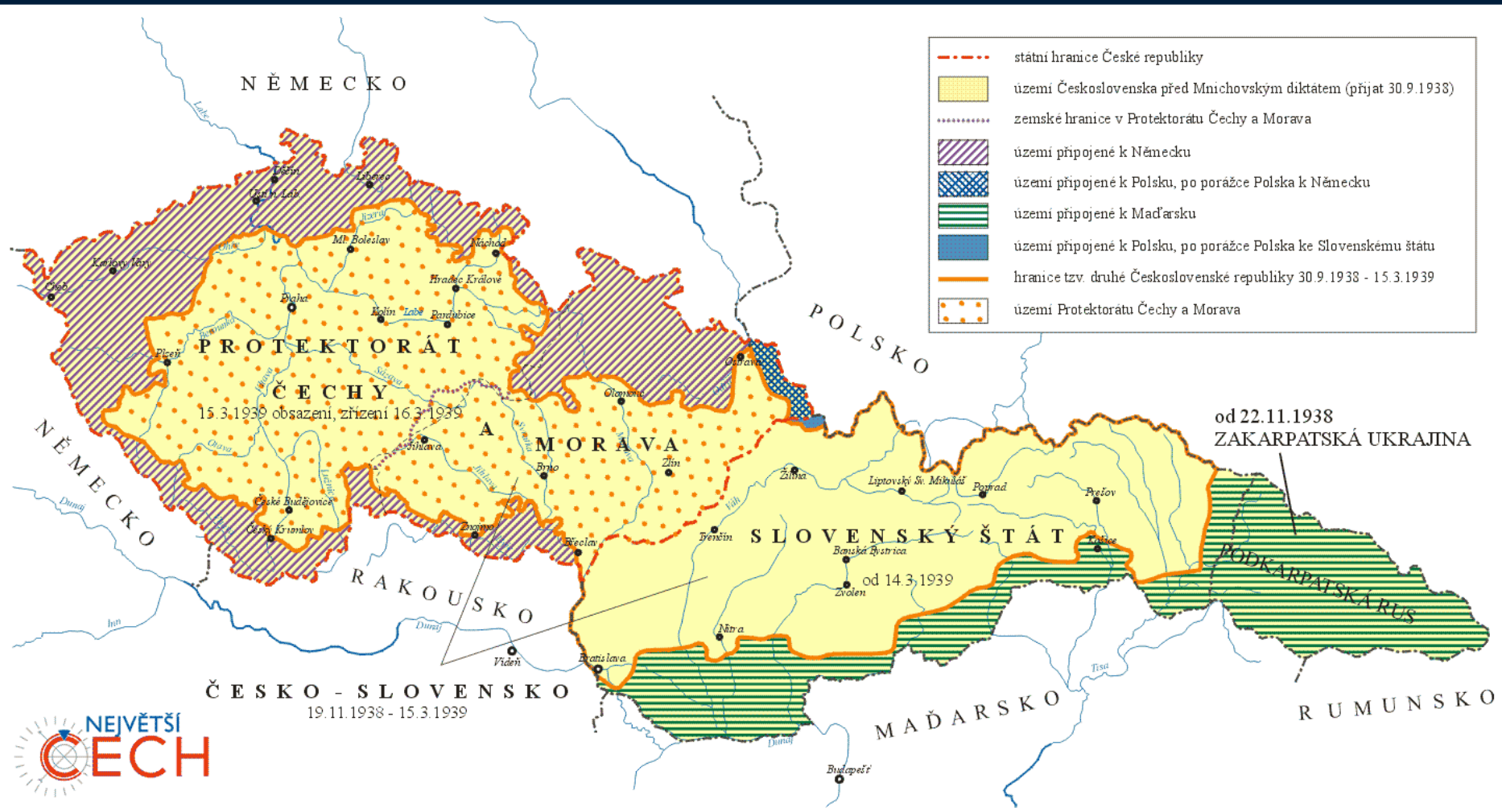

Charakter středověkého práva

- vyčlenění z původně jednotného normativního systému předstátní společnosti (+ morálka, náboženství – efektivní)
- místní partikularismus
- nepsané, šířené ústní tradicí, později královské zákony a d.
- statusový (stavovský) partikularismus → trestní práva
- nízká míra autority (absence kontrolních mechanismů)

Prameny práva

- různá pojetí
- pro nás: pramen práva = prvotní forma, v níž právo vzniká (též *primární pramen práva*)
- druhy pramenů práva ve středověku
  - právní obyčeje
  - normativní právní akty
    - panovnické „zákony“
    - sněmovní usnesení
    - (kodifikace)
    - jiné obecně závazné akty
  - soudní nálezy s obecnou závazností
- právní knihy

Právní památky Velké Moravy

1. Zakon sudnyj ljudem
2. překlad byzantského nomokanonu do staroslověnštiny (Synagogae)
3. Metodějova (Anonymní) homilie
4. z Říma importovaná Collectio canorum
5. penitenciál Zápovědi svatých otců

Panovnické „zákony“

- Boleslavovy výsady 992
- Dekreta Břetislavova 1039
- Vratislavova a Soběslavova práva pro pražské Němce (2. pol. 11. a 2. pol. 12. st.)
- Statuta Konrádova (Statuta ducis Ottonis; konec 12. st.)
  - doplnění a modifikace obyčejových norem
  - církevní vliv
  - často privilegia

Břetislav I.

Vývoj systému českého práva

1. právo raného středověku a doby feudální rozdrobenosti

- v zásadě jednotné
- obsahem části privilegia
- úzce propojené s církví a náboženstvím
- místní partikularismus /právní obyčeje a panovnické zákony/

2. právo stavovské monarchie

- stavovský partikularismus
- /rozmanité prameny práva/

System práva stavovské monarchie

- Obecné právo:
  - právo zemské
    - zemské desky
- Partikulární práva:
  - městská práva
  - pozemkově vrchnostenská práva
  - kanonické právo („cizí“)
  - horní právo
  - lenní právo
  - viničné (horenské) právo

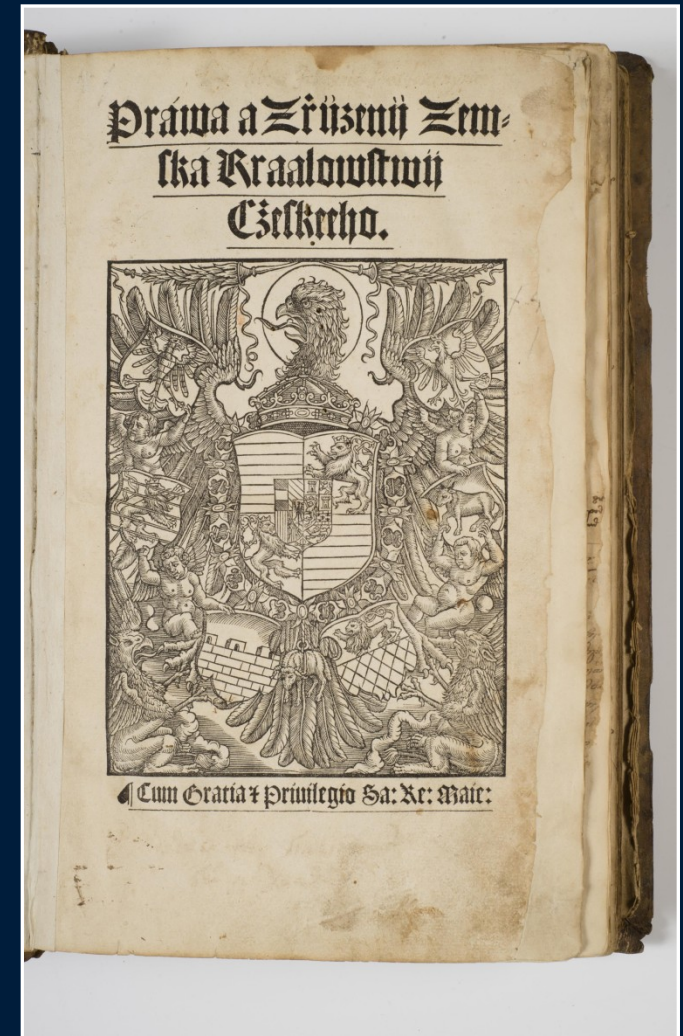
IUS REGALE MONTANORUM

PRÁVO KRÁLOVSKÉ HORNÍKUOV

Zemské právo

- právní obyčeje + obecné nálezy
+ sněmovní usnesení
- Maiestas Carolina (1355;
Codex Carolinus)
- právní knihy
- landfrýdy
- Vladislavská zemská zřízení
(1500)
- Práva a zřízení markrabství
Moravského (1545)

Právní knihy

a) Rožmberská právní kniha (zač. 14. st.)

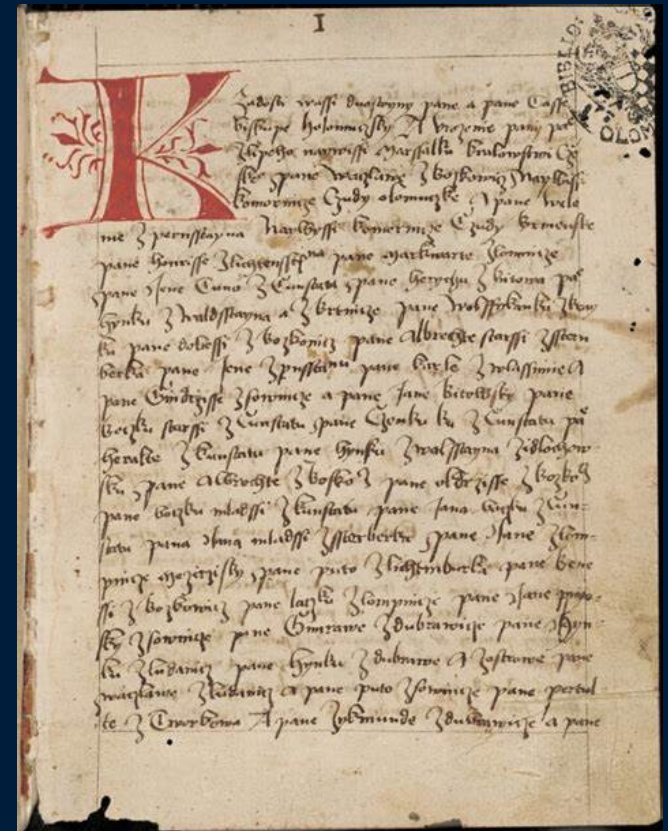
+ Ordo iudicii terrae + Řád práva zemského + Práva zemská česká (Ondřej z Dubé)

+ O právech, súdech a dskách země české knihy devatery (Všehrd)

b) Tovačovská kniha (konec 15. st.)

+ Drnovská kniha + O právu našem

c) Zhořelecká právní kniha

Vladislavská zemská zřízení

- Zůstání prešpurské (1499)
- Albrecht Rendl z Oušavy
- další redakce 1530, 1549, 1564
- doplňky:
  - Svatováclavská smlouva (1517)
  - Smlouva o ručnicích
  - Smlouva o hory a kovy
  - O mezích, hranicích, soudu a rozepři mezní

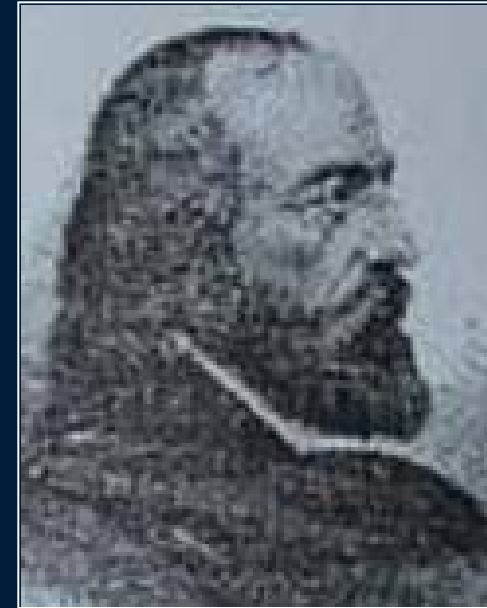
Městská práva

- privilegium + statuty
- hornoněmecké (norimberské, švábské) právo + dolnoněmecké (magdeburské, saské) právo
  - Eike von Repkow
- mateřská práva + dceřinná práva + vrchní práva
- **právní knihy**
  - Kniha písaře Jana (Schöppenbuch; 14. st.)
- kodifikace
  - Knihy práv městských (Brikcí Kouřimský z Liczka, 1534)
  - Koldínův zákoník (Pavel Kristián z Koldína; 1579)

Koldínův zákoník

- uspořádaný a přehledný
- využití římskoprávního vzdělání
- opíral o zemské právo a využíval sněmovních usnesení
- Krátká summa (1581)
- v litoměřické oblasti platný od roku 1610, na Moravě 1697

Horní právo

- horní regál
- privilegia
- Ius regale montanorum (1300 – 1305; Gozzius z Orvieta)
→ jihlavsko-kutnohorské právo
- jáchymovské (německé) právo
(od 16. století)
- Narovnání o hory a kovy (1534)
- transformace do moderního
horního práva

Principy středověkého trestního práva

- svémoc → trestání ex offio (delikt výboje a moci,...)
- podmínky trestnosti: postupně
  - + zavinění
  - + trestnost pokusu (někde i úmyslu)
  - + nutná obrana
  - + polehčující a přitěžující okolnosti
- psání
- tresty

Počátky trestního práva

- zdroj: obyčejně předstátní společnosti
- *oculum pro oculo, dentem pro dente, caput pro capite*
- užívány v zájmu státu = hodnocení: osoby pachatele podle společenského postavení + kdo byl předmětem útoku
- vliv křesťanství (nahrazování mezer, vliv na panovníka, humanizace)
- Tomáš Akvinský: trestný čin = porušení Božího přikázání; trestání = postih hříšníka; účelem trestu odstrašení /základy moderního pojetí trestu a jeho účelu položil až v 17. st. Hugo Grotius (*De iure belli et pacis*)/

Dekreta Břetislavova

- původce manželské roztržky – ne otroctví, ale vyhnání do Uher
- panny, vdovy a cizoložnice, „jež porušily stud a obtěžkaly smilstvím“ – stejně
- obvinění z manželského násilí – rozhodne ordál
- nařčený z vraždy – oznámeni správci hradu a předvoláni před soud (zapírá-li: ordál)
- vrazi bratrů, otců a kněží – spoutaní vyhoštění
- krčmář – mrskán „tak, až biřic umdlí“, na hlavě oholen, pití vylito
- svěcení nedělí – rušiteli odňato „dílo“ i potah + 300 peněz do důchodu knížecího
- pohřbívání do neposvěcené půdy – zaplatit vola a 300 peněz

Trestní právo ve stavovské monarchii

- staré normy doplněny novými
  - k ochraně státu a jeho celistvosti
  - církve a náboženství
  - právního řádu
  - veřejné bezpečnosti
  - státního aparátu
  - ochrana feudálního vlastnictví a vrchnostensko-poddanských vztahů
- X ochrana života, zdraví, cti – jako dřív

Typické delikty

- delikty proti státu a jeho celistvosti, právnímu řádu, veřejnému pořádku
  - crimen laese Maiestatis, služba proti vlastní zemi, delikt moci, opovřednictví, odboj právu, delikty úředníků a soudců; X jejich ochrana proti nařčení z nepoctivosti; povinnost každého pomáhat při stíhání pachatele
- proti náboženství
  - kacířství – obtížné, rouhání, čarodějnictví – málo, bigamie, znásilnění, kuplířství ad.
- proti majetku
  - moc, faleš, žhářství, pych, vzpoura (Daliborův nález), krádež, loupež, zpronevěra
- proti osobní integritě jednotlivce
  - vražda, zabití, újma na zdraví, urážka na cti ad.

Ochrana života, zdraví a cti jednotlivce

- soukromá záležitost jednotlivce (rodiny)
- vražda a zabití; újma na zdraví; urážka na cti
- až do roku 1627 často využívaná smlouva o hlavu
  - = soukromého narovnání mezi vrahem a pozůstalými
  - na Moravě: za pána 500 hřiven, za rytíře 50 hřiven, za sedláka 5 hřiven
- beztrestná zabití:
  - noční zloděj, nevěrná manželka, dcera a její milenec „při horkém oučinku“, „počátek“ (tasení meče apod.)

Trest („pomsta“) a trestání

- zpočátku i kolektivní trestání: kamenování; „vypuzení“; ručení vesnice za trestný čin
- kruté, často trest smrti, mrzačení, mrskání
- prvek odplaty
- symboličnost v trestech
- veřejná potupa (ztráta cti)
- druhy trestů podle Koldína: trest smrti, majetkové tresty, ztráta cti, vypovězení a dočasné nebo doživotní vězení
- působení trestu na veřejnost mizivé

60 Lebendigbegraben und Pfählen sowie Rädern. Johann Jakob Wick (1522–88, Zürich)

Pranýř na Starém Jičíně

Soudní řízení v počátcích středověku

- zdroj informací o reálné podobě práva
- obyčejové právo + brzy zásahy panovníka (= snaha bránit svémocným a protiprávním způsobům řešení sporů)
- není rozdíl mezi trestními a majetkovými spory
- útok na jednotlivce považován za soukromou záležitost → iniciativa k zahájení řízení od soukromé osoby, možnost odstoupit od ní, uzavřít smír, institut azylu
- stát: jen výjimečně k ochraně stability státu (a ideologie); snaha vymýtit staré formy řešení sporů (krevní msta)
- zpočátku akuzační (obžalovací) proces (i když žaloval veřejný žalobce) = soukromá žaloba; ústní a veřejné
- právní prostředky k zajištění účasti obviněného: stanné právo, kontumační rozsudek, psání
- veřejnost, ústnost, ordály, přísahy

Důkazní prostředky

- svědectví účastníků (listiny výjimečně)
- ohledání na místě činu
- později zápis v zemských deskách (majetkové věci)
- iracionální důkazní prostředky:
  - boží soudy (ordály) – IV. lateránský koncil 1215; 1343
  - procesní přísahy
  - později tortura

Benediceno ferru migne.

D F H E D I C D N E P R O T E P T I C T I C I U T

Středověké právo: spolupřísežníci skládají přísahu před soudcem
(pravo soudce s kloboukem, za ním rychtář)

Hier sticht er nach
dem fuß und schneidet die Haut.

První projevy stíhání z úřední pravomoci

- kacírství
- od 12. století útok na panovníka
- vražda, poranění před panovníkem nebo soudem
- pohrůžka násilím v úřadu zemských desek (tasení meče před úředníky → utěť ruky)
- psanec (chránit jej nesmí ani panovník)

Soudní řízení ve stavovské monarchii I.

- právní partikularismus (+ rozdíly mezi jednotlivými soudy; poddané soudí vrchnost)
- řízení o majetkových i trestních věcech
- řízení před českým zemským soudem
  - přípravné řízení (Všehrd: půhon jest počátek každého soudu; písemná formulace žalobního nároku; doručovali komorníci)
  - líčení pře (ústní a veřejné; svědčení půhonu; zemský řečník; šraňky; dokazování: ohledání na místě, přísahy, svědci; potaz → nález; nemožnost odvolat se)
  - exekuce (možnost prominutí trestu; dlužnické vězení; hojení se na nemovitém majetku)

Soudní řízení ve stavovské monarchii II.

- trestní proces v městských právech:
- ovlivněn římsko-kanonickým procesem (+ rychlejší, jednodušší)
- neznal ordály, připouštěl písemná svědectví
- tortura /= koruna důkazů X pochyby právníků (Koldín)/;
- odvolání k vrchnímu právu od 1548 k apelačnímu soudu
- trestní proces se odlišoval od řízení v majetkových věcech
- krevní písaři – smolné knihy

JO, PŘEMYSL BYL ODTUD. ALE ORÁČ SE MU ZAČALO ŘÍKAT AŽ PO LETECH JEHO VLÁDNUTÍ.

Děkuji za pozornost!